

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Κατερίνα Αποστολίδου Χρυσάνθη Ζεπάτου

Μουσική

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Κατερίνα Αποστολίδου Χρυσάνθη Ζεπάτου

Μουσική
Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
1. Μουσική: των ανθρώπων τέχνη... ..	7
2. Θέλεις να γίνεις «εξερευνητής» του ήχου;	8
3. Η ένταση του ήχου	10
4. Η πατρίδα τραγουδάει (28η Οκτωβρίου)	11
5. Τα Μαθηματικά... της μουσικής!	14
6. Το μουσικό αλφάβητο	16
7. Μορφή A B, A B A και Ρόντο	18
8. Η πατρίδα τραγουδάει (17η Νοεμβρίου)	19
9. Ας «κρατήσουμε» το ρυθμό! (1)	21
10. Πρόβα Συμφωνικής Ορχήστρας	23
11. Νότες... «στοιχηθείτε»!	26
12. Να τα πούμε;	28
13. «Συνήχηση»... παρακαλώ!	30
14. Το βυζαντινό μουσικό αλφαβητάρι	33
15. Η «ταχύτητα» της μουσικής	35
16. Παίζω, κινούμαι και χορεύω με τη μουσική	36
17. Μουσική για όλους	38
18. Θέμα και παραλλαγές	40
19. Ας «κρατήσουμε» το ρυθμό! (2)	41
20. Η πατρίδα τραγουδάει (25η Μαρτίου)	43
21. Ρυθμικό μουσικό «ταξίδι»	46
22. Χριστός Ανέστη	48
23. Οι μουσικές του κόσμου	50
24. Μελωδικά μαστορέματα	52
25. Ας παίξουμε μουσικά παιχνίδια και ας λύσουμε γρίφους	54
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ	55
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΩΝ	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ	69
ΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	70

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αγαπιτά μας παιδιά,

Η συναρπαστική περιπέτεια στον κόσμο της μουσικής συνεχίζεται για άλλη μια χρονιά!

Με τα φτερά της μελωδίας και την πνοή του ρυθμού θα ταξιδέψουμε στο χώρο και στο χρόνο.

Θα γνωρίσουμε κοντινές και μακρινές γωνιές του πλανήτη μας!

Θα πετάξουμε ακόμη πιο μακριά, στα όρια του ηλιακού μας συστήματος!

Θα καταδυθούμε στα βάθη της ψυχής μας για να ανακαλύψουμε μικρά διαμάντια,

τις εναισθησίες και τις δημιουργικές μας δυνατότητες!

Θα επικοινωνήσουμε με νέους φίλους!

Με τα χρώματα των ήχων θα φτιάξουμε έναν παγκόσμιο χάρτη!

Μα πάνω απ' όλα, θα παίξουμε το ομορφότερο παιχνίδι, το παιχνίδι της μουσικής.

Καλή διασκέδαση!

Η συγγραφική ομάδα

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:	Κατερίνα Αποστολίδου , Εκπαιδευτικός Μουσικής Χρυσάνθη Ζεπάτου , Εκπαιδευτικός Μουσικής
ΚΡΙΤΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ:	Παύλος Κάβουρας , Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών Ιωσήφ Παπαδάτος , Συνθέτης, Μέλος ΔΕΠ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου Στυλιανή Γεωργουλή , Δρ. Μουσικής Παιδαγωγικής, Καθηγήτρια Μουσικής
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:	Ευαγγελία Μπαζού , Σκιτσογράφος - Εικονογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:	Γεωργία Ρογάρη , Φιλολόγος
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ:	Γιώργος Σιγάλας , Σύμβουλος Καλλιτεχνικών Μαθημάτων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΠΟΕΡΓΟΥ:	Γεωργία Μαρκέα , Δρ. Μουσικής Παιδαγωγικής, Καθηγήτρια Μουσικής
ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ:	Βιολέττα Κωτσόγιαννη Σοφία Χαραλαμπίδου
ΕΞΩΦΥΛΛΟ:	Γιώργος Ιωάννου , Εικαστικός Καλλιτέχνης
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:	ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Τα δίδυμα διαστημικά οχήματα **Βόγιατζερ (Voyager)**, που εκτοξεύθηκαν από τις ΗΠΑ το 1977 με σκοπό να εξερευνήσουν το διάστημα και να μεταφέρουν ένα μήνυμα από τη γη σε άλλους γαλαξίες, περιείχαν, ανάμεσα σε άλλα δείγματα του ανθρώπινου πολιτισμού, και **27 αποσπάσματα** από διάφορα **είδη μουσικής**.

- Η ανάγκη για μουσική είναι ριζωμένη βαθιά μέσα μας. Το ίδιο μας το σώμα είναι ένα μουσικό όργανο... Ο χτύπος της καρδιάς του δίνει ζωή και ρυθμό!
- Η μουσική είναι μια από τις πιο αντιπροσωπευτικές ανθρώπινες εκδηλώσεις. Όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες αναπτύσσουν κάποιο είδος μουσικής δραστηριότητας.

Συζήτησε τις σκέψεις αυτές με τους συμμαθητές σου και παρατήρησε τις εικόνες:

- Ποιο ρόλο παίζει η μουσική σε κάθε περίπτωση;
- Τι νιώθουν οι άνθρωποι και πώς εκφράζονται μέσα από τη μουσική;
- Τι μουσική θα διάλεγες για να «επενδύσεις» κάθε εικόνα;

Συμπλήρωσε κι εσύ μια εικόνα

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο σημερινό μάθημα μιλήσαμε για τους διαφορετικούς ρόλους που παίζει η **μουσική** στη ζωή μας.

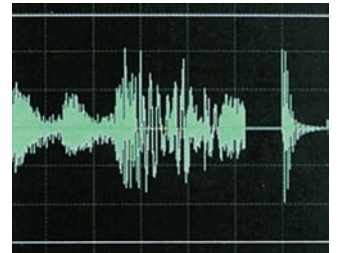
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: κοινωνία, πολιτισμός, άνθρωπος, μουσική

Ξέρεις ποιος είναι ο πιο γρήγορος «ντετέκτιβ»* στον κόσμο; Το ανθρώπινο αυτί! Χρειάζεται μόλις 1/10 του δευτερολέπτου για να αναγνωρίσει μια ηχητική πηγή.

Όπως γνωρίζεις, τα κύματα που παράγει μια ηχητική πηγή ταξιδεύουν μέσω του αέρα προς όλες τις κατευθύνσεις. Αν, όμως, συναντήσουν κάποιο εμπόδιο, γυρίζουν πίσω, δημιουργώντας αυτό που ονομάζουμε **αντήηση**.

Οι επιστήμονες έχουν εφεύρει ειδικά όργανα, με τα οποία μπορούμε να παρατηρήσουμε τα διαφορετικά κύματα που παράγουν οι πηγές του ήχου. Έτσι, καταλαβαίνουμε γιατί οι ήχοι του περιβάλλοντος, οι μουσικοί ήχοι, αλλά και οι ανθρώπινες φωνές έχουν τόσο μεγάλη ποικιλία.

Κυματομορφή*

Εσύ, βέβαια, δε χρειάζεσαι τόσο εξειδικευμένα εργαλεία για να το διαπιστώσεις. Το αυτί σου, αυτό το μικρό «θαύμα της φύσης» αρκεί!

Εξερεύνησε το «ηχοτοπίο» της τάξης και του σχολείου σου. Κάθε φορά που ακούς έναν ήχο, μπορείς να τον διακρίνεις από άλλους γιατί έχει τη δική του ιδιαίτερη ποιότητα που ονομάζεται **ηχόχρωμα**.

Παρατήρησε, επίσης, τους γονείς, τους δασκάλους, τις φίλες και τους φίλους σου, όταν μιλούν. Οι φωνές τους έχουν διαφορετικό ηχόχρωμα.

Το ηχόχρωμα της φωνής κάθε ανθρώπου εξαρτάται από την ηλικία, το φύλο και την κατασκευή του σώματός του.

Σκέψου ότι υπάρχουν τόσες φωνές όσοι και άνθρωποι στον πλανήτη!

Αλλά και στην καθημερινή μας ζωή, με το ηχόχρωμα της φωνής μας εκφράζουμε τη συναισθηματική μας κατάσταση: χαρά, φόβο, αγωνία, κτλ.

Φαντάσου, λοιπόν, πώς θα απαντούσες «ΕΓΩ» στην ερώτηση «ποιος έβαλε αυτό το καταπληκτικό καλάθι;», και πώς στην ερώτηση «ποιος έσπασε το τζάμι με τη μπάλα;».

Θέλεις να γίνεις «εξερευνητής» του ήχου;

Άκουσε ένα μέρος από μία παράσταση Καραγκιόζη με τον **Ευγένιο Σπαθάρη** και παρατήρησε πώς προσαρμόζει το ηχόχρωμα, το ύψος και την ένταση της φωνής του ανάλογα με το πρόσωπο που παριστάνει.

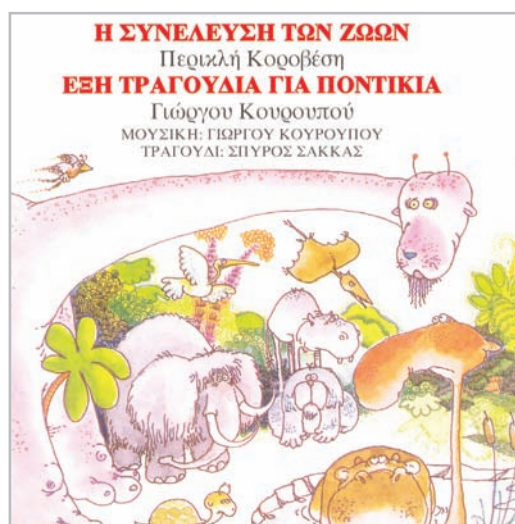
Έργο ζωγραφικής του Ευγένιου Σπαθάρη

Κάθε τραγουδιστής ή ηθοποιός πρέπει να ελέγχει με ακρίβεια το **ηχόχρωμα** της φωνής του, σύμφωνα με τις ανάγκες του τραγουδιού ή του ρόλου που ερμηνεύει.

Άκουσε το **Σπύρο Σακκά** να τραγουδά ένα απόσπασμα από το παραμύθι του **Περικλή Κοροβέση** «**Η συνέλευση των ζώων**». Το έργο έχει επενδυθεί μουσικά από το συνθέτη **Γιώργο Κουρουπό**.

...Τα ζώα συγκεντρώνονται για να εκλέξουν αρχηγό. Δε βρίσκουν όμως τον κατάλληλο. Αποφασίζουν, λοιπόν, να «δημιουργήσουν» έναν αρχηγό προσφέροντας τις καλύτερες ιδιότητές τους. Όλα δείχνουν ιδανικά, όμως...

Προσπάθησε να εντοπίσεις πώς χειρίζεται ο καλλιτέχνης τη φωνή του για να περιγράψει τα χαρακτηριστικά κάθε ζώου.

Εξώφυλλο του δίσκου που περιλαμβάνει το έργο «Η Συνέλευση των Ζώων»

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο σημερινό μάθημα μιλήσαμε για την **αντήχηση**, για το **ηχόχρωμα** και για το σημαντικό ρόλο που παίζει στην **ανθρώπινη έκφραση** και **επικοινωνία** το **ηχόχρωμα** της φωνής.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: αντήχηση, ηχόχρωμα, φωνή, έκφραση, επικοινωνία

Δυναμική Αγωγή

Με τον όρο **δυναμική αγωγή** αναφερόμαστε στην **ένταση** του ήχου στη **μουσική**. Οι καταστάσεις και οι μεταβολές της έντασης συμβολίζονται με **ενδείξεις δυναμικής**:

f (φόρτε - *forte*) – δυνατά
p (πιάνο - *piano*) – σιγά
ff (φορτίσιμο - *fortissimo*) – πολύ δυνατά
pp (πιανίσιμο - *pianissimo*) – πολύ σιγά
mf (μέτζο φόρτε - *mezzo forte*) – μέτρια δυνατά
mp (μέτζο πιάνο - *mezzo piano*) – μέτρια σιγά

Φόρτε - forte (*f*)Πιάνο - piano (*p*)

Για τις σταδιακές ή ξαφνικές μεταβολές της έντασης χρησιμοποιούνται οι εξής ενδείξεις:

cresc. ή \blacktriangleleft (κρεσέντο - *crescendo*) – σταδιακή αύξηση της έντασης
dim. ή \blacktriangleright (ντιμινουέντο - *diminuendo*) – σταδιακή μείωση της έντασης
sf (σφορτσάντο - *sforzando*) – ξαφνική αύξηση της έντασης
subito piano (σούμπιτο πιάνο) – ξαφνική μείωση της έντασης

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο σημερινό μάθημα μιλήσαμε για τις βασικές ενδείξεις της **δυναμικής αγωγής** στη μουσική: ***f***, ***p***, ***ff***, ***pp***, ***mf***, ***mp***, ***cresc***, ***dim***, ***sf*** και ***subito piano***.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: δυνατά, σιγά, δυναμική αγωγή

Δ. Α. Χαρισιάδης, «Αλβανικό Μέτωπο»

*Εν Αλβανία τῆν 31 Ἰανουαρίου 1941
 Δεν φαντάζεσθε τὴν χαρὰν μου, ὅταν ἕστερα
 ἀπὸ μιὰ μάχη καὶ κατόπι ἀπὸ τὸ ὄλοήμερο
 κινήσιμό τῆρα ἀπὸ τὸ ὠραίο καὶ ὀλόξεστο ζευ-
 γάρι κάλτσες. Ἴθιουν βροχήμενος καὶ κατατα-
 λαιπωρημένος καὶ κείνη τὴν ὥρα μου φάνηκε
 ὅτι μου χάριζαν ἕνα ὀλόκληρο θησαυρό.*

Γράμμα Ἑλλῆνα στρατιώτῃ

Στις **28 Οκτωβρίου του 1940** η πατρίδα μας μπήκε στη δίνη του **Δεύτερου Παγκόσμιου** πολέμου. Η σύγκρουση με τις δυνάμεις του Άξονα* ήταν σκληρή. Σ' ὅλη τη διάρκεια του μεγάλου αγώνα, οι Ἕλληνες στρατιώτες είχαν συμπαραστάτες, εκτός από τον απλό λαό, συγγραφείς, καλλιτέχνες, ηθοποιούς, τραγουδιστές και συνθέτες.

Στα θέατρα ἀνέβαιναν **Μουσικές Επιθεωρήσεις*** που σατιρίζαν τον Ιταλό δικτάτορα* Μουσολίνι και πολλά γνωστά τραγούδια της εποχής είχαν... «ντυθεί στο χακί», τραγουδιόνταν, δηλαδή, με λόγια προσαρμοσμένα στην πολεμική επικαιρότητα.

Προγράμματα Επιθεώρησης και φυλλάδιο με σατιρικά* τραγούδια

Ετικέτα Δίσκου γραμμοφώνου 78 στροφών

Άκουσε το τραγούδι **«Ντούτσε - Ντούτσε»*** από τον τραγουδιστή της εποχής **Νίκο Γούναρη** (βλέπε ανθολόγιο του βιβλίου σου). Τη μουσική έγραψε ο **Θεόφρατος Σακελλαρίδης** και τους στίχους ο **Γιώργος Οικονομίδης**.

Η πατρίδα τραγουδάει (28η Οκτωβρίου)

Αφίσα εποχής

Το τραγούδι «*Παιδιά της Ελλάδος, παιδιά*», που είχε γράψει ο **Μίμης Τραϊφόρος** σε μουσική **Μιχάλη Σουγιούλ**, έγινε σύμβολο για κάθε Έλληνα και Ελληνίδα. Το ερμήνευε με μοναδικό τρόπο η **Σοφία Βέμπο**.

Άκουσε το τραγούδι από ηχογράφηση εκείνης της εποχής. Πιστεύεις ότι μπορεί να μας συγκινεί ακόμη σήμερα; Κι αν ναι, γιατί;

Η «*Πατρίδα*» του **Μίμη Τραϊφόρου** σε μουσική **Ιωάννη Βέλλα** ήταν ένα ακόμη τραγούδι που ερμήνευσε η **Σοφία Βέμπο**.

Τραγουδήστε το όλοι μαζί. Ανάμεσα στους στίχους θ' ανακαλύψετε τα λόγια ενός μεγάλου οραματιστή της ελευθερίας μας.

Ο ποιητής **Οδυσσέας Ελύτης** πολέμησε στο Αλβανικό Μέτωπο. Τη συγκλονιστική εμπειρία που έζησε στα χιονισμένα βουνά την περιγράφει στην «Πορεία προς το μέτωπο», ανάγνωση από το ποιητικό έργο «*Άξιον Εστί*», που έχει μελοποιήσει ο συνθέτης **Μίκης Θεοδωράκης**.

Αλέξανδρος Αλεξανδράκης, «Άγνωστοι Ήρωες»

Σπύρος Βασιλείου, «Ανάπηρος του Αλβανικού Πολέμου – λυράρης»

Άκουσε το μελοποιημένο μέρος που έχει τίτλο «*Της Δικαιοσύνης Ήλιε νοητέ*» και τραγουδήσε το μαζί με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σου.

Η μάχη, όμως, ήταν άνιση. Παρά το γενναίο αγώνα, οι φασιστικές* και ναζιστικές* δυνάμεις της Ιταλίας και της Γερμανίας επικράτησαν και η πατρίδα μας σκεπάστηκε από το βαρύ πέπλο της Κατοχής...

Η πατρίδα τραγουδάει (28η Οκτωβρίου)

Οι Έλληνες συνέχιζαν να αντιστέκονται. Με κίνδυνο της ζωής τους, εκείνοι που συμμετείχαν στην Αντίσταση* μοίραζαν κρυφά προκηρύξεις κι έγραφαν στους τοίχους συνθήματα που καλούσαν τον ελληνικό λαό να διώξει τους κατακτητές.

Μια ανάλογη σκηνή περιγράφει το τραγούδι «**Ακορντεόν**» σε στίχους του **Γιάννη Νεγρεπόντη** και μουσική του **Μάνου Λοΐζου**. Άκουσέ το και τραγούδησέ το μαζί με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριά σου.

Τρεισήμισι σχεδόν χρόνια κράτησε η Κατοχή. Στο διάστημα αυτό πολλοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους... Έφτασε, όμως, η πολυπόθητη στιγμή της απελευθέρωσης. Η γαλανόλευκη υψώθηκε πάλι στην Ακρόπολη. Οι καμπάνες χτυπούσαν ασταμάτητα, όλοι ήταν έξω στους δρόμους, αγκαλιάζονταν και φιλιόνταν με δάκρυα στα μάτια...

Η χαρά και η αισιοδοξία, που πλημμυρίζει τις καρδιές όλων σε τέτοιες στιγμές, εκφράζεται μέσα από τους στίχους του ποιητή **Νίκου Γκάτσου**:

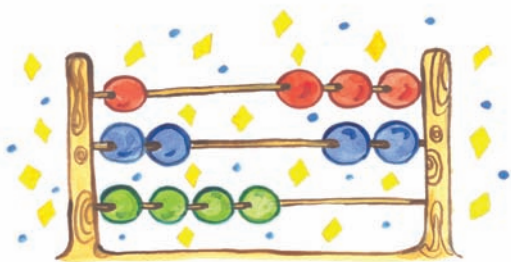
*Εμείς που μείναμε θα τρώμε το πρωί
μια φέτα από του ήλιου το καρβέλι,
ένα τσαμπί σταφύλι από τ' αμπέλι
και δίχως πια του φόβου το τριβέλι*
μπροστά θα προχωράμε στη ζωή.*

Άκουσε ολόκληρο το ποίημα «**Εμείς που μείναμε**» μελοποιημένο από το **Σταύρο Ξαρχάκο**. Τραγουδά η **Βίκυ Μοσχολιού** και χορωδία.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο σημερινό μάθημα μιλήσαμε για το **ρόλο που έπαιξε η μουσική στον αγώνα των Ελλήνων το 1940** και μάθαμε τραγούδια γι' αυτή την **ιστορική επέτειο**.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ελευθερία, αγώνας, πόλεμος 1940, τραγούδι, αντίσταση, τέχνη

Θα έχεις, ίσως, ακούσει ότι η μουσική έχει σχέση με τα Μαθηματικά. Μαθαίνοντας, για παράδειγμα, τις «αξίες», δηλαδή τις διάρκειες των μουσικών φθόγγων, εξασκείς παράλληλα και τη μαθηματική σου σκέψη. Στο σημερινό μάθημα, λοιπόν, θα ασχοληθούμε με τα ... Μαθηματικά μ' έναν ευχάριστο και «ρυθμικό» τρόπο.

Οι αξίες των φθογγόσημων

Τα **φθογγόσημα** είναι σύμβολα με τα οποία παριστάνουμε τους μουσικούς φθόγγους. Αν τοποθετήσουμε τα φθογγόσημα σ' έναν πίνακα αρχίζοντας από το **ολόκληρο**, που διαρκεί 4 χτύπους ή «χρόνους», δηλαδή 4 τέταρτα (♩), θα έχουμε τις ακόλουθες υποδιαίρεσεις και τα αντίστοιχα ρυθμικά ονόματα:

ΟΛΟΚΛΗΡΟ		τά- α- α- α
2 ΜΙΣΑ		τά- α τά- α
4 ΤΕΤΑΡΤΑ		τα τα τα τα
8 ΟΓΔΟΑ		τί - τι τί - τι τί - τι τί - τι
16 ΔΕΚΑΤΑ-ΕΚΤΑ		τίριτιρι τίριτιρι τίριτιρι τίριτιρι

Όταν χτυπάς το χέρι σου στο θρανίο στο ρυθμό ενός **εμβατηρίου***, «μετράς» τέταρτα. Κάθε τέταρτο (♩) αντιστοιχεί σ' ένα χτύπο, «βήμα» ή «χρόνο». Όταν κάνεις παρέλαση, κάθε βήμα που κάνεις αντιπροσωπεύει ένα τέταρτο.

Στη μουσική δε «μετράμε» μόνο τις διάρκειες των ήχων, αλλά και τις σιωπές, δηλαδή τις **παύσεις**:

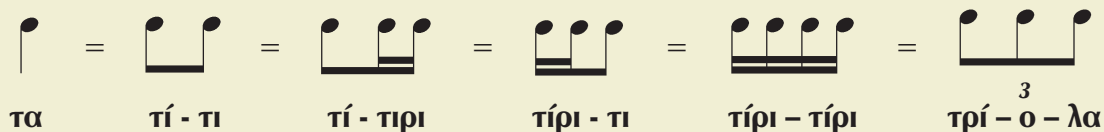
	—	Παύση Ολοκλήρου (διαρκεί 4 χρόνους / χτύπους)
	—	Παύση Μισού (διαρκεί 2 χρόνους / χτύπους)
	z	Παύση Τετάρτου (διαρκεί 1 χρόνο / χτύπο)
	γ	Παύση Ογδού (διαρκεί 1/2 του χρόνου / χτύπου)
	z	Παύση Δεκάτου – έκτου (διαρκεί 1/4 του χρόνου / χτύπου)

Τα Μαθηματικά... της μουσικής!

Δοκίμασε να «απαγγείλεις» τα ρυθμικά ονόματα των φθογγόσημων κάνοντας βήματα επιτόπου (κάθε βήμα = 1 τέταρτο). Τι συμβαίνει όσο προχωράς προς το κάτω μέρος του πίνακα;

Μπορείς να αποδώσεις τον πίνακα υποδιαιρέσεων των αξιών με κλάσματα ή με σχήματα;

Ένας χρόνος (χτύπος), λοιπόν, μπορεί να περιέχει ένα τέταρτο ή συνδυασμούς από μικρότερες αξίες ή παύσεις π.χ.:

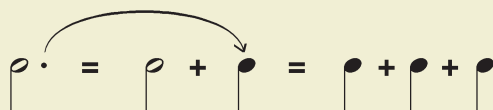
Ο τελευταίος από τους συνδυασμούς αξιών που βλέπεις

ονομάζεται **τρίχο**.

Παρεστιγμένος φθόγγος

Μπορούμε να παρατείνουμε τη διάρκεια ενός μουσικού φθόγγου βάζοντας δεξιά από το φθογγόσημό του μία τελεία. Το φθογγόσημο τότε ονομάζεται **παρεστιγμένο** και δείχνει ότι ο φθόγγος **διαρκεί μισή φορά περισσότερο από το κανονικό**.

Με βάση το προηγούμενο παράδειγμα μπορείς να βρεις τις αντιστοιχίες;

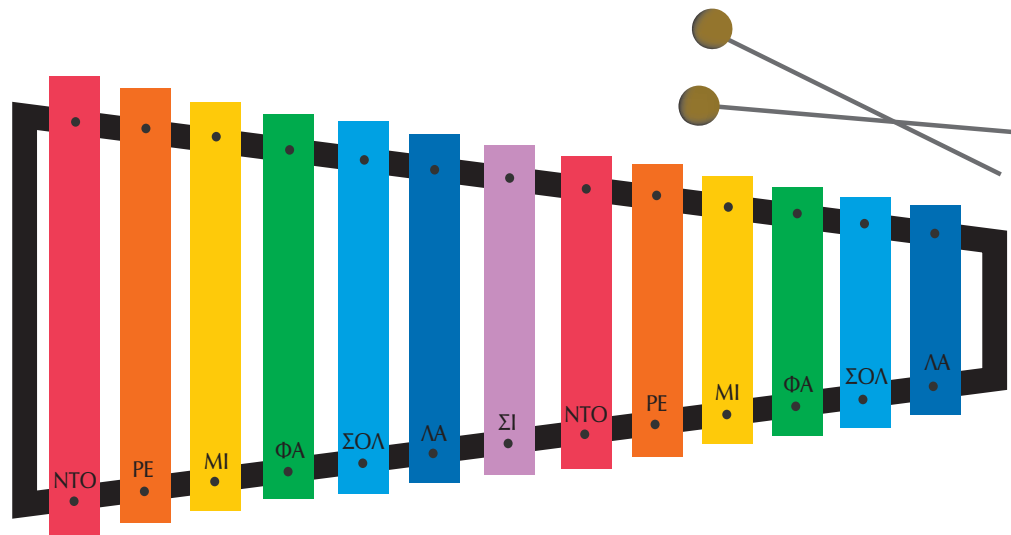
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Σήμερα μιλήσαμε για τη **διάρκεια** των **μουσικών φθόγγων** και των **παύσεων**.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: αξία, διάρκεια, παύση, φθογγόσημα

Τα φθογγόσημα στο πεντάγραμμο

Όπως γνωρίζεις, στο ευρωπαϊκό «μουσικό αλφάβητο», που χρησιμοποιείται διεθνώς, οι **μουσικοί φθόγγοι (νότες)** έχουν 7 ονόματα: **ΝΤΟ, ΡΕ, ΜΙ, ΦΑ, ΣΟΛ, ΛΑ, ΣΙ**. Οι φθόγγοι παριστάνονται με τα **φθογγόσημα** πάνω σ' ένα σύστημα 5 παράλληλων γραμμών, το **πεντάγραμμο**.

Τα φθογγόσημα γράφονται στις **γραμμές** και στα **διαστήματα** του πεντάγραμμου. Η αρίθμηση των γραμμών (1 - 5) και των διαστημάτων (1 - 4) γίνεται από **κάτω** προς τα **πάνω**.

Η **θέση** του κάθε φθογγόσημου στο πεντάγραμμο δείχνει το **ύψος** του μουσικού φθόγγου και το **σχήμα** δείχνει τη **διάρκειά** του.

Μικρές **βοηθητικές γραμμές**, που προεκτείνουν το **πεντάγραμμο**, μας δίνουν τη δυνατότητα να γράψουμε κι άλλες νότες, **πάνω** ή **κάτω** απ' αυτό.

Το σύμβολο που βλέπεις στην αρχή του πεντάγραμμου ονομάζεται **κλειδί του Σολ** και μας υποδεικνύει ότι στη **δεύτερη γραμμή** του πεντάγραμμου γράφεται η νότα **ΣΟΛ**.

Παίξε στο μεταλλόφωνο και τραγούδησε τις νότες κατά σειρά ύψους (από τη χαμηλότερη στην ψηλότερη κι αντίστροφα) και, στη συνέχεια, με τυχαία σειρά.

Το μουσικό αλφάβητο

Η δίεση και η ύφεση

Για να καταγράψουμε τους μουσικούς ήχους με ακρίβεια, χρησιμοποιούμε κι άλλα βοηθητικά σύμβολα. Παρατήρησε τα παραδείγματα που ακολουθούν.

1ο μέτρο	2ο μέτρο	3ο μέτρο
		
Φα	Φα δίεση	Σολ

1ο μέτρο	2ο μέτρο	3ο μέτρο
		
Σι	Σι ύφεση	Λα

Στο πρώτο παράδειγμα βλέπεις πριν το φθογγόσημο ΦΑ, το **σύμβολο δίεση #**, με το οποίο αποτυπώνουμε στο πεντάγραμμο ένα μουσικό φθόγγο **λίγο πιο ψηλό** από το ΦΑ. Ο φθόγος αυτός ονομάζεται **ΦΑ δίεση** και βρίσκεται ανάμεσα στο ΦΑ και στο ΣΟΛ.

Στο δεύτερο παράδειγμα βλέπεις πριν το φθογγόσημο ΣΙ, το **σύμβολο ύφεση b** με το οποίο αποτυπώνουμε στο πεντάγραμμο ένα μουσικό φθόγγο **λίγο πιο χαμηλό** από το ΣΙ. Ο φθόγος αυτός ονομάζεται **ΣΙ ύφεση** και βρίσκεται ανάμεσα στο ΣΙ και στο ΛΑ.

Το μέτρο και η διαστολή

Οι κάθετες γραμμές πάνω στο πεντάγραμμο ονομάζονται **διαστολές** και χρησιμοποιούνται για να χωρίζουν το μουσικό κείμενο σε μικρότερα μέρη, τα **μέτρα**. Για να σημειώσουμε το τέλος ενός μουσικού κειμένου χρησιμοποιούμε **διπλή διαστολή**.

Ο αριθμός και το είδος των χρόνων που περιέχουν τα μέτρα δηλώνεται με μία **αριθμητική ένδειξη** στην αρχή του πεντάγραμμου, π.χ.:

4 Κάθε μέτρο περιλαμβάνει **τέσσερις νοόνους** (βήματα, χτύπους).

4 Κάθε χρόνος διαρκεί ένα **τέταρτο** ().

Η ένδειξη **$\frac{4}{4}$** συμβολίζεται και με το λατινικό γράμμα **C**.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο σημερινό μάθημα μιλήσαμε για τα **φθογγόσημα**, το **πεντάγραμμο**, την **ύφεση**, τη **δίεση** και για άλλα **σύμβολα** που χρησιμοποιούμε στην **ευρωπαϊκή μουσική**.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: **πεντάγραμμο, φθογγόσημο, δίεση, ύφεση, μέτρο**

Όπως γνωρίζεις, ο τρόπος με τον οποίο **οργανώνονται** και **συνδυάζονται** οι μουσικές ιδέες σε μια σύνθεση ονομάζεται **Μορφή**.

Διμερής μορφή

Ένα μουσικό έργο έχει **διμερή μορφή** όταν υπάρχουν δύο διαφορετικά μέρη **A** και **B**. Συμβολίζεται με το σχήμα: **A B**. Σ' ένα μουσικό έργο μπορεί να έχουμε διαδοχικές επαναλήψεις του σχήματος, π.χ. AB AB AB... κοκ.

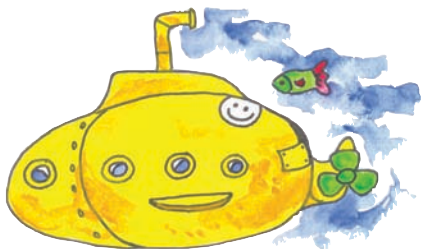
Τριμερής μορφή

Ένα μουσικό έργο έχει **τριμερή μορφή** όταν υπάρχουν δύο διαφορετικά μέρη **A** και **B** και ακολουθεί ξανά το πρώτο μέρος **A**. Συμβολίζεται με το σχήμα: **A B A**. Σ' ένα μουσικό έργο μπορεί να έχουμε διαδοχικές επαναλήψεις του σχήματος, π.χ. ABA ABA ABA... κ.ο.κ.

Μορφή ρόντο

Ένα μουσικό έργο έχει τη **μορφή ρόντο** όταν υπάρχουν τρία ή περισσότερα διαφορετικά μέρη **A, B, Γ, Δ** κ.ο.κ. και το πρώτο μέρος **A** επαναλαμβάνεται σταθερά έπειτα από κάθε διαφορετικό μέρος. Συμβολίζεται με το σχήμα: **A B A Γ A Δ A...** κ.ο.κ.

Άκουσε προσεκτικά τρεις μουσικές συνθέσεις και γράψε: α) τη σειρά εμφάνισης των διαφορετικών μερών β) τη μορφή των έργων.

1. Το τραγούδι «**Γέλου Σαμπμαρίν**» (“**Yellow Submarine**” – «**Κίτρινο Υποβρύχιο**») του ποπ* συγκροτήματος **Δε Μπιτλς (The Beatles)**.

α) β) **μορφή**

2. Το τραγούδι «**Βανιτά ντι βανιτά**» (“**Vanita di vanita**” – «**Ματαιότης ματαιοτήτων**»)* του σύγχρονου Ιταλού τραγουδοποιού **Άντζελο Μπραντουάρντι (Angelo Branduardi)**.

α) β) **μορφή**

3. Το «**Κονσέρτο**» του συνθέτη **Μάνου Χατζιδάκι**.

α) β) **μορφή**

Εξώφυλλο του δίσκου που περιλαμβάνει το «Κονσέρτο»

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στο σημερινό μάθημα διακρίναμε τη **διμερή μορφή**, την **τριμερή μορφή** και τη **μορφή ρόντο** σε σύγχρονες μουσικές δημιουργίες από την Αγγλία, την Ιταλία και την Ελλάδα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: **διμερής μορφή, τριμερής μορφή, ρόντο μορφή**